

CSOMA LAJOS

Forradalmi kormányzat és önkormányzat konfliktusa 1919-ben

Munkástanácsok Magyarországon

A tanácsszerveződés a 20. századi forradalmak fontos eleme. Magyarországon 1918–1919 forradalmi időszakában a munkáspártok számára elkerülhetetlen volt, hogy a gombamód szaporodó üzemi és helyi munkástanácsok tevékenységébe bekapcsolódjanak. Ha megvizsgáljuk a szociáldemokraták és a kommunisták tanácsokhoz való viszonyát, azt tapasztaljuk, hogy mindkét párt a tanácsok irányítására és ellenőrzésére törekedett, de ez nem volt teljesen sikeres. A tanácsok alapvetően autonóm intézmények maradtak, ami sok problémát jelentett a munkáspártok számára.

A tanácsok tevékenységét a történeti irodalom nem kezeli kiemelt jelentőségűként, Hajdu Tibor 1958-as monográfiája¹ óta nem volt önálló kutatás témája. Az 1918–1919-es irodalom teljes körű feldolgozása szükséges a tanácsok tevékenységének felrajzolásához.

A korabeli sajtó folyamatosan tudósított a tanácsok tevékenységéről, üzemi és önkormányzati aktivitásukról, de 1919. március 21. előtt maguk a tanácsok nem sok írott feljegyzést hoztak létre. A levéltárakban viszont megtalálható sok, március 21. utáni, a települési önkormányzat szerepét betöltő munkástanácsok ülésein készült jegyzőkönyv. Ezekben világosan kirajzolódik az alulról és a felülről irányított forradalom eltérő víziója közötti fe-

¹ HAJDU Tibor: *Munkástanácsok 1918–1919-ben*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1958.

szültség. A Tanácsköztársaság vezetőinek a munkástanácsokat kritizáló megszólalásaiból is az a kép sejlik föl, hogy a tanácsok nem elsősorban a központi hatalom végrehajtói voltak, sokkal inkább autonóm, öntevékeny testületek. Habár 1919. március 21. alapvető változást hozott, a munkástanácsok tevékenysége valójában egyazon forradalmi folyamatnak tekinthető az 1918 ősztől lezajlott szűk egy év időszakában.

A tanácsok Magyarországon

A tanács azt az alulról szerveződő döntéshozó testületet jelöli, amely egy adott lakó- vagy munkahelyi egység ügyeiben hoz döntéseket. A munkástanács, mint neve is mutatja, elsősorban az üzemi, gyári tanácsok elnevezése volt. 1919. március 21., vagyis a Tanácsköztársaság kikiáltása előtti időkben nem ez volt a helyi önkormányzat hivatalos elnevezése, de nagyon sok helyen a közhatalmi funkciók birtokosává vált a helyi munkástanács. A munkástanácsok szerepének és jelentőségének erősödése a forradalmi folyamat egyik fontos eleme volt. Elsősorban a forradalmi elemeket tömörítették, bár, ha egy adott régióban a felsőbb osztályok, például a középbirtokosok nagyobb befolyással bírtak, akkor ez a munkástanács összetételében és gyakorlati működésében is megmutatkozott. Pontosan azért, mert a munkástanácsnak ez a bázisdemokratikus működés a lényegéhez tartozik. Ideáltipikus esetben a tanácsok összetétele többnyire pontosan tükrözi az adott település vagy üzem többségének igényeit és akaratát. Tagjai, mivel az adott közösséghez tartoznak, bármikor ellenőrizhetők, leválthatók. A korrupció lehetősége behatárolt. A tanácsok a folyamatos, alulról jövő kontroll miatt nem válhatnak elnyomó hatalmi szervvé, vagy elidegenedett bürokráciává. Működésük átlátható, döntéseik nyilvánosak. A települési munkástanácsok kezdetben a helyi közigazgatást ellenőrző testületek voltak, de azokban a régiókban, ahol szélesebb tömegek is támogatták a forradalmi átalakulást, fokozatosan kiszorították a hatalomból az állam által felügyelt közigazgatási testületeket. Eleinte, 1918 őszén csak egyfajta ér-

dekvédelmi szerepet töltöttek be, bár volt, ahol már ekkor a teljes tanács hatalom igényével léptek fel, és egyfajta mini tanácsköztársaságot hoztak létre. A legtöbb településen csak felerősítették az addig a társadalmon kívül álló rétegek hangját. Felléptek a jobb ellátásért, a nyomor enyhítéséért. Ha a szóbeli követelést nem követte cselekvés a hatalom részéről, ha nem vettek tudomást az igényekről, akkor általában a tettek mezejére léptek: a tanácsok készleteket foglaltak le és osztottak ki a rászorulóknak számára. Egy idő után elterjedt gyakorlattá vált az is, hogy a helyi munkástanács elmozdítja a helyi kormánybiztost vagy más helyi hatalmasságot. Először csak kérvényezték, de ha úgy nem ment, akkor fizikai fellépéssel üzték el a „népnyúzóknak” vagy ellenforradalmárnak bizonyuló vezetőket.

Az üzemi munkástanácsok működése hasonlóan zajlott. A nagyobb üzemekben sorra alakultak a munkásság alulról szerveződő testületei, a tanácsok. Az általános érdekvédelmi szerepkörön hamar túlléptek. Először csak a hatalmaskodó művezetőktől és igazgatóktól szabadultak meg, sok esetben szó szerint kiverték őket a gyárból. Majd fokozatosan általános gyakorlattá vált a munkásigazgatás kiterjesztése, a teljes körű munkás-önigazgatás igénye. A munkásság felismerte, hogy a termelésben rá van szükség, és nem az igazgatóra meg a tulajdonosra. Ennek szellemében váltak a munkástanácsok sok helyen, elsősorban a nagyüzemekben, az ipar- és bányavidékeken az üzem tényleges irányítóivá.

A munkásautonómia és a helyi önkormányzat ilyen széleskörű működését sem az autoriter, sem a demokratikus állam nem tolerálja. Az 1918–1919-es magyarországi forradalom során jól látható, hogy a mindenkori kormányzat igyekezett korlátozni az önigazgatást. A Károlyi-korszak története² e szempontból arról szól, hogy az állam egyre kevésbé tud, és egyre kevésbé akar a forradalmi folyamatok útjába állni, ezért a helyi és üzemi munkástanácsok szerepe, befolyása, hatalma egyre nőtt. A Forradalmi Kormányzótanács időszaka ennél összetettebb volt.

²A korszak részletes bemutatására lásd Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018.

A munkástanácsok az öngazgatás állami szintre emelésének tartották a Tanácsköztársaságot, és az állam is pontosan ezt a képet sugallta magáról. A gyakorlatban viszont nem a munkástanácsok, hanem az egyesülő munkáspártok vették át a hatalmat, így a tanácsok az autonómia visszaszorítását érzékelték, ami ellen folyamatosan kritikát fogalmaztak meg. Az állam irányítói a – mind gazdasági, mind politikai – hatékonyság akadályának látták a munkástanácsokat, és igyekeztek azok mozgásterét szűkíteni. A tanácsok emiatt elbizonytalanodtak. A forradalomba vetett hit alapja a saját erejükbe vetett hit volt, és ha azt érzékelték, hogy a forradalmi hatalom gyengíti őket, akkor ez óhatatlanul a forradalmi hitet is gyöngítette. A Tanácsköztársaság társadalmi bázisának gyengülésében minden bizonnyal ennek az elbizonytalanodásnak is volt szerepe.³

Az események pontosabb megértéséhez két rövid fejezetben vázoljuk a munkáspártok általános hozzáállását a tanácsszerveződéshez.

A szociáldemokrácia viszonya a tanácsokhoz

A szociáldemokrácia viszonya a munkástanácsokhoz ellentmondásosan alakult. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) vezetői folyamatosan törekedtek a tanácsok irányítására, és ezekben az autonóm intézményekben egyfajta konkurenciát, ellenőrizhetetlen és kontrollálhatatlan ultraforradalmi szervezetet láttak. Ez nem pusztán hatalomtechnikai kérdés volt, hanem komoly ideológiai probléma: a szociáldemokrata párt legtöbb vezetője egyszerűen nem tartotta adottnak a történelmi körülményeket a szocializmus kivívására. Márpedig a forradalmi öngazgatás szervei, a legaktívabb elemeket tömörítő

³ A Tanácsköztársaság korszakáról részletesebben lásd CSUNDERLIK Péter–EGRY Gábor–FODOR János–EMILY GIOIELLI, HAJDU TIBOR: *Kérdések és válaszok 1918–1919-ről*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018, illetve KRAUSZ Tamás–VÉRTES JUDIT (szerk.): *1919. A Magyarországi Tanácsköztársaság és a kelet-európai forradalmak*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010, továbbá KRAUSZ Tamás–MORVA JUDIT (szerk.): *1919 Tanácsköztársaság 2019*. Le Monde diplomatique, Budapest, 2019.

tanácsok teljesen nyíltan a szocialista-kommunista társadalom azonnali megvalósítását hirdették.⁴

Az első munkástanácsok az 1918. januári sztrájkok nyomán alakultak. Ezek szervezésében az MSZDP inkább csak kényszerűségből vett részt. 1918 november 1-jén a Városháza nagytermében tartott gyűlésen Kunfi Zsigmond kijelentette, hogy hat héten belül alkotmányozó gyűlés megválasztására kerül sor, és erre a hat hétre az osztályharcot fel kell függeszteni.⁵ Garami Ernő már az első napokban így foglalta össze a teendőket: „haladéktalanul munkához kell látni és sietve magasra kell emelni azokat a falakat, amelyek közt mederbe akarjuk szorítani a felszabadult nép megmozdulásának viharzó hullámokban előretörő áradatát”.⁶

Jászi Oszkár, aki testközelből figyelte a történéseket, így fogalmazott: „A szociáldemokrata párt állandóan dobálózott a forradalmi intranzigencia jelszavaival, a valóságban azonban mindig hajlamos volt kicsinyes opportunisták paktumokra.”⁷ Weltner Jakab november 13-án, a Budapesti Munkástanács második ülésén kijelentette: „A magántulajdon eltörlését, mint a szocializmus végcélját most ki sem lehet küzdeni.”⁸ „A szocializmus végcélját ezzel a forradalommal legföljebb csak megközelíthetjük, de el nem érhetjük.”⁹ Hiszen „minden tanult munkás tudja, hogy a kommunista társadalom előfeltétele: izzig-vérig művelt, szervezett, fegyelmezett munkásság”,¹⁰ ami természetesen még nem áll rendelkezésre.

⁴ A szociáldemokrácia bonyolult, ellentmondásoktól terhelt szerepvállalásáról lásd VARGA Lajos: *Háború, forradalom, szociáldemokrácia Magyarországon. 1914. július – 1919. március*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010, illetve VARGA Lajos: *Kényszerpályáról tévútra. – Szociáldemokraták a Tanácsköztársaságban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2019.

⁵ „A jelenlévő nagyiparosok tapssal fejezték ki egyetértésüket.” – legalábbis Gárdos Miklós szerint. GÁRDOS Miklós: *Két ósz között*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1959. 82.

⁶ GARAMI Ernő: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulságok*. Pegazus, Bécs, 1922. 38.

⁷ JÁSZI Oszkár: *Magyar kálvária – magyar föltámadás*. Pallas, Budapest, 1989. 37.

⁸ *Népszava*, 1918. november 14.

⁹ WELTNER Jakab: *Forradalom, bolsevizmus, emigráció*. Magánkiadás, Budapest, 1929. 71.

¹⁰ *Népszava*, 1919. január 5. 2.

Az idő és a forradalom előrehaladtával Garami szerint egyszerűen a felelőtlen bolsevik agitáció mozgatta meg az embereket, ennek hatására terjedt az üzemek szocializálásának, vagyis társadalmi tulajdonba vételének a gondolata. A tömegek kaphatóak voltak a bolsevistáknak arra a követelésére, hogy „azonnal megvalósítandó a szocializmus végcélja, meg kell szüntetni a termelő eszközök magántulajdonát és szocializálni kell az összes üzemeket”.¹¹ Böhm is elítélte a sietséget: „A türelmetlen munkások néhány gyárat úgynevezett vad szocializálással birtokukba vesznek, az igazgatókat és művezetőket elkergetik. Ezt az úgynevezett vad szocializálást a szakszervezetek élesen ellenzik.”¹² Weltner egyetértett a többi szociáldemokrata vezetővel: „Már a forradalom első napjaiban fölhangzott a gyárak szocializálásának jelszava, s egyes felelőtlen csoportok a saját elhatározásukból meg is kezdték ezt az úgynevezett szocializáló munkát. A *Népszava* erélyesen szembeszállt ezekkel az új forradalmárokkal.”¹³

Garami szerint nem lehet egyből szocializmust építeni, nem lehet kihagyni a polgári kapitalizmus lépcsőfokát, mert nincsenek meg a szocializmus gazdasági előfeltételei. Az adott történelmi helyzetben a munkásságnak a Nemzeti Tanács polgári programját kellett volna támogatnia, és nem lehetett volna más célja, mint a polgári demokrácia. Garami úgy vélte, hogy ha az SZDP megnyerné a választásokat, akkor a tömegek lehetetlent követelnének: a párt programjának és végcéljának megvalósítását.¹⁴ Böhm úgy vélte, hogy a kommunista párt követeléseit – „szocializálás az egész vonalon, minden hatalom a munkástanácsoké” – nem lehet végrehajtani.¹⁵ Böhm szerint nem adottak a körülmények: „Egy ország, amelynek ez a képe, ahol nincs anyag, ahol nincs termelés, csak egyetlen képzelt érték van: a papírpénz, egy ilyen országban kormányozni, egy ilyen országból szocialista államot csinálni szinte képtelenség.”¹⁶

¹¹ GARAMI Ernő: I. m. 88.

¹² BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben*. Verlag für Kulturpolitik, München, 1923. 129.

¹³ WELTNER Jakab: I. m. 68.

¹⁴ GARAMI Ernő: I. m. 83.

¹⁵ BÖHM Vilmos: I. m. 98.

¹⁶ Uo., illetve *Népszava*, 1919. január 26. 3.

A szociáldemokrata párt üzemi szerveződése a szakszervezetekkel együtt történt. Aki párttag volt, az automatikusan belépett a szakszervezetbe is. Viszont a munkástanácsok teljesen más logika alapján szerveződtek: az vett részt a tanácsszervezésben, aki aktívan bele akart szólni az üzem irányításába, és erre bárkinek lehetősége volt, párttagságtól függetlenül. Ezért a szociáldemokrata párt erős fenntartással közeledett a sokszor spontán, a pillanatnyi közhangulat befolyásával működő tanácsokhoz. A tanácsoknak nem volt központi irányításuk, és ez egy hierarchikus szervezet számára nem szolgálhat általános, követendő modellként. Ugyanakkor a szociáldemokrata párt elviekben nem ellenezte az üzemek szocializálását, sőt, azt egyenesen a párt egyik legfontosabb programjának tekintette, mint azt december 1-jén a *Népszavában* egy névtelen szerző kifejtette. De úgy vélték, hogy a szocializálás az tulajdonképpen a termelés állami szervezését jelenti, aminek a fő célja a produktivitás emelése. Mindezt nem lehet egy csapásra elintézni; előkészítő lépésnek tekinthető a megfelelő adópolitika – a magáncégek fokozott adóztatása –, illetve szociálpolitika – bérminimum, munkaidő-maximum – bevezetése. A szocializálás ki kell hogy terjedjen egész iparágakra, így lenne lehetőség – a nagy trösztök költségcsökkentési eljárásaihoz hasonlóan – jobb szervezéssel, üzemösszevonásokkal a produktivitás emelésére. Mindezt megfelelően elő kell készíteni, megvizsgálni, mely üzemek szocializálása lehetséges, és arra is ügyelni kell, hogy a tulajdonosnak ne legyen ideje a várható szocializálás hírére tönkretenni az üzemét.¹⁷

Közben egyre nagyobb lendületet vett a munkások önszerveződése. Üzemek sorában alakult munkástanács, amelyek egyre jelentősebb beleszólást kértek az üzemirányítás mind nagyobb területeibe. Az ellenkező igazgatósági tagok leváltását kérték a minisztériumtól, de sok helyen egyszerűen leváltották a vezetőség tagjait. A *Népszava* így kommentálta ezt a folyamatot: „Helyesebbnek tartjuk, ha a munkásság teljes önfegyelmezettséggel megvárja az új gyári rendet szabályozó törvényt, amely átgondoltan és egységesen fogja a munkásérdekek szem előtt

¹⁷ *Népszava*, 1918. december 1. 3.

tartásával a kérdést megoldani.”¹⁸ Weltner így figyelmeztetett: „ha mindenki azt tenné, amit ő akarna – mi lenne ennek az eredménye? Nem forradalom, hanem fölfordulás”.¹⁹ Varga Jenő a Budapesti Munkástanács február 24-i ülésén határozati javaslatot terjesztett elő egy széles jogkörű szocializálási bizottság felállításáról, amely záros határidőn belül konkrét javaslatokat terjesztene a kormány elé a szocializálandó bányákról, nagyipari üzemekről, közlekedési vállalatokról, illetve központi anyagelosztó hivatal felállításáról.²⁰

A vezetésben a baloldaliak szükségesnek tartották a hatalomátvételt, a centristák elkerülhetetlennek, a jobboldaliak ellenezték. A tagság többsége – mint ezt a tanácsköztársasági szerepvállalásuk megmutatta – munkásegységet és munkáshatalmat kívánt. A hosszú vitákat nem zárta le a március 21-i pártgyesülés és hatalomátvétel. A jobboldali vezetők visszavonultak, a baloldaliak lelkesen csatlakoztak, többségük később, a bukás után is a kommunista mozgalomban maradt, a centristák pedig egyre növekvő kétkedéssel és ellenérzésekkel követték az eseményeket.

A kommunisták és a tanácsok

A Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP)²¹ 1918 novemberében alakult. A KMP 1919. március 21. előtt a forradalmi mozgalom továbbfejlesztésén dolgozott, ennek részeként munkástanácsok szervezésére buzdított. Nyíltan hirdette, hogy a kapitalizmus meghaladását a tanácsok uralmának formájában véli megvalósíthatónak. Támogatta mind az egyes üzemekben létrejövő, sok helyen az üzem tényleges irányítását is magához ragadó munkástanácsok alakítását, illetve a helyi, települési tanácsok hatalmának erősödését is. A helyi munkástanácsok sok

¹⁸ *Népszava*, 1919. január 10. 4.

¹⁹ WELTNER Jakab: I. m. 68.

²⁰ *Népszava*, 1919. január 25. 2.

²¹ A párt elnevezése nem véletlenül „magyarországi kommunisták”, ezzel is jelezni kívánták, hogy ők nem elsősorban „magyarok”, sokkal inkább a világforradalmi „párt” helyi szekciója. Ez egyébként igaz a Magyarországi Szociáldemokrata Pártra is.

településen a nem funkcionáló helyi hatóság szerepét töltötték be, az üzemi munkástanácsok pedig az igazgatóság szerepét vették át. Mindkét folyamat a forradalmi körülményekből következett: az államszervezet szétesett, a tulajdonviszonyok pedig megkérdőjeleződtek. Ebben a bizonytalan helyzetben azok ragadták magukhoz a döntéshozatalt, akiket leginkább érintettek a meghozandó döntések.

Jászi Oszkár közvetlen összefüggést látott a KMP megalakulása és a forradalmi folyamat felerősödése között. „A Vörös Újság első száma december 10-én jelent meg, s alig pár nap múlva már megkezdődik a katonai lázadások, gyári fölkelések, izolált terrorisztikus tények hosszú sorozata.”²² Garami Ernő, a szociáldemokrata párt egyik vezetője szerint is a kommunisták agitációja volt a fő oka a gyárfoglalásoknak. A tömegek kaphatóak voltak a bolsevistáknak arra a követelésére, hogy „azonnal megvalósítandó a szocializmus végcélja, meg kell szüntetni a termelő eszközök magántulajdonát és szocializálni kell az összes üzemet”. A kommunista agitáció nyomására történtek „számos gyárban egészen önkényes ugynevezett szocializálások [...]. A munkások egyszerűen erőszakkal beültek a gyári irodákba, átvették a gyár vezetését és kijelentették, hogy ezek a gyárak most már »szocializálva« vannak”.²³ Ezzel szemben Varga Jenő így értékeli a helyzetet: „Minden osztályuralom az elnyomott osztályoknak azon a meggyőződésén alapul, hogy helyzetük megváltoztathatatlan. Ahogy meginog ez a meggyőződés, kezdődnek a forradalmi felálgolások.”²⁴

A KMP kétségtelenül minden erejével azon volt, hogy a kormány és a tulajdonosi osztály hatalmát visszaszorítsa. Ez nem pusztán taktikai cél volt. Az *Internationale*, a kommunista értelmiségiek elméleti folyóirata első számában hosszan értekezik „A kommunista világforradalom gazdasági és műszaki szük-

²² JÁSZI Oszkár: I. m. 86. A *Vörös Újság* valójában december 7-én jelent meg először.

²³ GARAMI Ernő: I. m. 88.

²⁴ VARGA Jenő: *Beszámoló a Tanácsok Országos Gyűlésén*. In: VARGA Jenő: *A proletárdiktatúra gazdaságpolitikája. Válogatott írások 1912–1922*. Szerk.: BÖRÖCZFY Ferenc. Kossuth Kiadó, Budapest, 1976. 245.

ségszerűségéről”.²⁵ Hevesi Gyula, aki később jelentős szerepet kapott a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájának irányításában, megállapítja, hogy a kapitalizmus csődbe ment. „Termelési szükségszerűségek követelik meg, hogy a magángazdálkodási termelés helyét a kommunisztikus termelési mód foglalja el [...] a termelést teljesen függetleníteni kell a profit szempontoktól s ki kell venni azok kezéből, akik termelni csak a profitért és csak a profit arányában tudnak.” A munkásság jól akar élni, kevesebbet akar dolgozni – ez csak „a társadalmi munka kooperatív hatásfokának” növelésével lehetséges. A termelékenység csak a kommunisztikus termelés révén növelhető. Hevesi Gyula mérnök volt, talán ez is magyarázza azt a fajta technicista szemléletet, amely – a profithajszától megfosztva ugyan, de mégiscsak – az árutermelés hatékonyabbá tételét vélte a kommunizmus lényegének, és nem magának az árutermelésnek a meghaladását.

A kommunisták a jövőbe vezető út alapkövének a különféle tanácsokat tekintették. „A proletárdiktatúra formája a tanácsok (szovjetek) köztársasága, amelyben a burzsoázia az igazgatásból teljesen ki van zárva és amelyben a proletár államhatalom a munkások tömegszervezeteire: a szakszervezetekre, a pártszervezetekre, gyári-munkásbizottságokra és más hasonló szervezetekre támaszkodik, amelyek a munkásság millióit magukban foglalják.”²⁶

A *Vörös Újság* így agitált: „A hatalom megszerzésének, a hatalom elfoglalásának szervei a munkások, katonák és földművelésszegények küldött tanácsai. Építsétek, szervezzétek, erősítsétek a munkások, katonák és földművelésszegények tanácsait, hogy kezetekbe ragadjátok a kizsákmányolástól a megváltó hatalmat.” De ugyanebben a számban kritikusan megállapítják, hogy „a munkások, katonák és parasztok tanácsai, a proletariátus e hatalmi és harci szervei ma levezető csatornái a munkásság forradalmi erejének, ahelyett, hogy gyűjtőmedencéi volnának”.²⁷ A KMP nem kívánta a polgári demokrácia megszilárdulását, stra-

²⁵ Hevesi Gyula cikke. *Internationale*, 1919/1. 4. Megjelenik 1918. december közepén, de 1919. januári dátummal.

²⁶ *Vörös Újság*, 1918. december 7. 2.

²⁷ *Vörös Újság*, 1918. december 11. 2.

tégiájuk kettős volt. Egyrészt a helyi és üzemi tanácsok öntevékenységének erősítése, másrészt ezekben a tanácsokban minél nagyobb befolyás megszerzése. A kormányzati problémák megoldását egy teljesen új hatalmi struktúra létrehozásában látták.

A KMP a munkásellenőrzés spontán mozgalmát erősítve igyekezett megtörni a szociáldemokrata párt munkásmozgalmi hegemóniáját. A párt agitációja azonban semmiképpen sem az egyedüli oka a tanácsmozgalom terjedésének, inkább csak annak egyik eleme és felerősítője. A munkásosztály többsége elégedetlen volt az ellátással, az életkörülményekkel, a folyamatokkal, és nem voltak kielégítőek számára a koalíciós kormány és az MSZDP ígéretei. Egyre többen érezték úgy, hogy saját kezükbe kell venni az irányítást, amihez az üzem feletti ellenőrzés átvétele kézenfekvő eszköznek tűnt. A gyengülő kormány pedig nem volt képes mindennek gátat vetni. A tömegek „munkát, kenyeret, segítséget, földet követeltek, mégpedig azonnal. De hiába kérték ezt egy olyan kormányzati rendszertől, amelynek elvi alapja a kapitalista magántulajdon védelme és tiszteletben tartása volt”.²⁸ „A munkások spontán (gyárfoglaló) mozgalmát támogatta – és bizonyára inspirálta is – a KMP, bár tisztában volt azzal, hogy tőkés viszonyok közt egyes üzemeket nem lehet »szocializálni«, s a munkások által így nevezett mozgalom valójában csak a munkásellenőrzést valósítja meg, a KMP minimális programjának egyik legfontosabb követelését” – értékeli a történész.²⁹

1919. március 21-én gyökeresen megváltozott a helyzet. A pártegyesülés és a Forradalmi Kormányzótanács megalakulása az eddigi politika megváltoztatását kívánta a KMP részéről. A hatalom birtokában nem erősíthette a központi hatalmat gyengítő mozgalmat. A proletárdiktatúra kikiáltását így a saját korábbi politikájuk megvalósításaként értelmezték, egyben a korábbi eszközök feladását kérték a munkásságtól. A települési és az üzemi munkástanácsok helyzete bonyolult volt. Az üzemi munkástanácsok tevékenysége a központi iparirányítás szándékával

²⁸ HEVESI Gyula: *Egy mérnök a forradalomban*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1959. 199.

²⁹ KENDE János: *Forradalomról forradalomra*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979. 99.

volt sok esetben ellentétes, a települési munkástanácsok pedig időnként a centralizált állam érdekeit veszélyeztették. Mindkét probléma végigkísérte a Tanácsköztársaság fennállásának százharminchárom napját.

A kormányzótanács 1919. március 26-i, IX. számú dekrétuma³⁰ intézkedett a vállalatok szocializálásáról, és igyekezett szabályozni a szocializált üzemek munkásellenőrzését. Ez gyakorlatilag a helyi munkástanácsok hatáskörének csökkentését, tevékenységük központi ellenőrzését írta elő. A tanácsrendszer megszilárdulása egyben a helyi autonómia szűkítését is jelentette, a vidéki direktóriumokat megrótták, ha a helyi érdekeket előnyben részesítették a központi akarattal szemben. „A vidéki munkástanácsok és direktóriumok emelkedjenek felül a helyi érdekeken, és csak a proletár összesség érdekeire legyenek tekintettel.”³¹ Az alá-fölé rendeltségi viszonyok kiépítése nem volt egyszerű. Ahogy a korszak legismertebb kutatója megállapította: „A szocialista állam kiépítésének egyik alapvető problémája volt a központi hatalom viszonya a helyi tanácsokhoz.”³²

Hevesi Gyula így fogalmazott június 18-án: „A munkástanácsok nem tudják a munkafegyelmet a szükséges mértékben fönntartani azért, mert hiszen az ő létezésük, mint munkástanácsé, minden pillanatban változások lehetőségének van kitéve, ha a munkástanács vagy termelési biztos erélyesebben lép föl a munkással szemben a termelés érdekében kiteszi magát annak, hogy az összmunkásság ereje azonnal új munkástanácsot választ.”³³ Azért, hogy a termelési biztos ne legyen kiszolgáltatva a helyi munkástanácsnak, szükséges hogy ne a gyár dolgozója legyen, továbbá a munkástanácsokat ki kell egészíteni szakszervezeti megbízottakkal is, akik szintén nem az adott gyárban dolgoznak. De aztán így folytatta: „Nemcsak a munkásellenőrzést, hanem a szó tágabb értelmében vett munkásigazgatás elvét is

³⁰ Melyet Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos fogalmazott meg, aki februárban a Berinkey-kormány üzemi választmányokról szóló rendeletét is megszövegezte.

³¹ *Vörös Újság*, 1919. április 20. 2.

³² HAJDU Tibor: *A magyarországi Tanácsköztársaság*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1969. 228.

³³ JASZI Oszkár: I. m. 138.

meg kell valósítanunk; ezt azonban csak úgy tudom elképzelni, ha a gyárban nemcsak munkástanácsok, hanem munkásiskolák is fognak működni, amelyek lehetővé teszik, hogy az ott dolgozó munkásság bizalmi férfiainak technikai áttekintést nyerjenek az üzem fölött és megszerezzék azokat az elméleti ismereteket, amelyek segítségével műszakilag is megítélhetik és ellenőrizhetik az üzemvezetés munkáját.”³⁴ Tehát Hevesi szerint a munkásság beleszólása a termelés dolgaiba nem elvi, hanem technikai, felkészültségbeli probléma. Mérnökemberként pragmatikusan szemlélte a munkásautonómia kérdését is: „szocializmus minden, ami alkalmas a nép sorsának javítására”.³⁵ A kulcskérdés az volt, hogy az üzemi önállóság, amely a tulajdonosi jogköröket gyakorló munkástanács formájában jelent meg, ellentétben áll-e az egész társadalom szükségleteinek kielégítését célul kitűző központi gazdaságirányítással.

Helyi tanácsok a Tanácsköztársaság időszakában

A Forradalmi Kormányzótanács első kiáltványában leszögezte: „A kormányhatalmat a párt megbízásából a Forradalmi Kormányzótanács veszi át. E tanács kötelessége lesz a munkás-, paraszt- és katonatanácsok országos kiépítése. A törvényhozói, végrehajtói és bíraskodó hatalmat a munkás-, paraszt- és katonatanácsok diktatúrája gyakorolja.”³⁶

A munkástanácsok tagjai így látták saját helyüket a társadalmi folyamatokban: „Igen fontos dolog, hogy az az összeköttetés, amelynek felfelé és lefelé meg kell lennie, állandóan fenntartassék. Különösen nagy fontossággal bír ez lefelé, a nagy tömegekkel szemben, mert hiszen a nagy tömegek vágyakozása teremtette meg a munkástanácsot.”³⁷

³⁴ HEVESI Gyula: I. m. 298.

³⁵ Uo. 321.

³⁶ *Mindenkihez!* 1919. március 22.

³⁷ Budapesti Fővárosi Levéltár (továbbiakban BFL) XVI. 23. A budapesti III. kerületi munkástanács április 18-i ülésén Czabán Samu levezető elnök felszólalása.

A hatalom gyors átvételében, a rend fenntartásában döntő szerepe volt a helyi és az üzemi tanácsoknak. Munkástanácsok minden fontosabb városban, és sok faluban is működtek. Március 21-ére már sok helyen ellenőrizték a közigazgatást, ismerték az élelmiszerkészletek helyét, felügyelték a karhatalmat. A továbbiakat illetően azonban nem volt kész forgatókönyv. A *Vörös Újság* leszögezi: „Az államhatalmat ideiglenesen a népbiztosok tanácsa gyakorolja mindaddig, amíg a paraszt-, munkás- és katonatanácsok kongresszusa véglegesen meg nem határozza a magyar tanácsköztársaság alkotmányát.”³⁸ A kormányzótanács első ülésén ötfős bizottság alakult, hogy előkészítse a tanácsok megválasztását. Felszólították a munkástanácsokat, hogy háromfős direktóriumokat válasszanak a kormánybiztosok helyére.

Hamarosan rendeletileg szabályozták a vidéki tanácsok hatáskörét is a XXVII. számú rendeletben.³⁹ Eszerint „a vidéki tanácsok feladata az új rend megteremtése”. A helyi munkás-, katona- és paraszttanácsok és direktóriumok kötelesek együttműködni a Kormányzótanáccsal, ugyanakkor jogosultak átvenni a karhatalmat, a közigazgatást, és zár alá venni az összes bankfiókot. Leltározniuk kell az élelmiszerkészleteket, lefoglalni a kastélyokat, és akár a gazdagabb polgárok vagyonát is. Viszont „birtokfelosztást sehol foganatosítani nem szabad!” A kormányzótanács XCVI. számú rendelete újabb korlátozást jelentett az önkormányzatiságban. „A megyék és az egyes városok élén kormányzótanácsbi biztosok állanak, akiket a Forradalmi Kormányzótanács nevez ki. A kormányzótanácsbi biztosok a helyi tanácsokat és intézőbizottságokat útmutatással látják el, és azokat ellenőrzik.”⁴⁰ Ugyanakkor biztost gyakran a tanács tagjai közül neveztek ki, és egyszer sem fordult elő, hogy a biztos kérte volna valamely megyei tanácsbi határozat megváltoztatását a kormányzótanácstól. Sok olyan kérdés volt, amit nem lehetett központilag szabályozni, ezekről önállóan dönthettek a tanácsok. De a teljes önállóság követelése ellen fellépett a központ. Ennek ellenére március 30-án

³⁸ *Vörös Újság*, 1919. március 23. 1.

³⁹ *Vörös Újság*, 1919. április 1. 3. 2221. K. E. T./1919. XXVII. számú rendelet. A vidéki munkás-, katona- és paraszttanácsok és direktóriumok hatásköre.

⁴⁰ HAJDU Tibor: *Munkástanácsok...* I. m. 229.

a budai Vérmezőn tartott népgyűlés azt követelte, hogy a kormányzótanács „rendeletileg sürgősen alakíttassa meg mindenütt a proletárság igazi képviselőiből a munkás-, katoná- és paraszttanácsokat”, amelyek helyi szinten autonómiát élveznek.⁴¹

Április 1-jén a budapesti kerületi munkás- és katonatanácsok a pártszervezetek küldötteivel együtt tanácskozást tartottak a tanácsok hatásköréről. Kun Béla leszögezte, hogy a proletárdiktatúrának centralisztikusnak kell lennie. Rónai Zoltán ismertette alkotmánytervezetét a tanácsok hierarchiájáról. A helyi tanácsok választják a járási tanácsokat, azok a megyei tanácsokat, és legfelül a tanácsok országos gyűlése áll. Ezek a tanácsok egymás alá rendelve. A tanácsok intézőbizottságokat küldenek ki, amelyek egyesítik a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat. Megállapodnak, hogy a kerületi tanácsok egy-egy küldötte összefogja a fővárosi direktóriummal.⁴² A tanácsrendszer szerkezetét a XXVI. számú rendelet szabályozta. „A legfőbb hatalmat a munkások, katonák és földművesek tanácsainak országos gyűlése gyakorolja.”⁴³ Az Országos Gyűlés tagjait a megyei és városi tanácsok választják, ötvenezer fő után egy főt. A helyi tanácsok létszámát úgy szabályozták, hogy falvakban száz fő után egy tag (a tanács minimum három-, maximum ötvenfős), városokban, kerületekben ötszáz fő után egy tag (a tanács maximum háromszáz fős) kerül be azokba. A falusi és városi tanácsok választják a járási tanácsokat, azok pedig a megyei tanácsokat, amelyek létszáma minden ötezer fő után egy fő. Választójoga van minden 18 év felettinek, aki munkából él. Nem választhat, aki bérmunkást alkalmaz, munkanélküli jövedelemből él, kereskedő, pap, elmebeteg. A tanácsválasztásokat az április 7–14. közötti időszakra írták ki.

A *Vörös Újság* április 11-i számában a vezércikk programszerűen foglalja össze a munkástanácsok feladatait. Leszögezi, hogy a munkástanács törvényhozó s végrehajtó hatalom egyben, hogy ne alakuljon ki új bürokrácia. A tanácsrendszer kiterjedt helyi önkormányzatot és egyben a legcentralizáltabb államha-

⁴¹ *Vörös Újság*, 1919. április 1. 5.

⁴² *Vörös Újság*, 1919. április 2. 2.

⁴³ *Vörös Újság*, 1919. április 3. 3.

talmat jelenti. A kerületi munkástanácsok a fő döntéshozók a helyi ügyekben, az országos tanácskongresszus pedig a legfőbb országos hatalom. A kerületi tanácsok hűs tagú végrehajtó bizottságot választanak, amelyek a proletariátus önkormányzatának végrehajtói, de a tanács szoros ellenőrzése alatt állnak. A munkástanácsnak nagy feladatai vannak: élelmezés, akadozó termelés, „parasztok idegenkedése”, burzsoá szabotázs, lakáskérdés – tehát a mindennapi élet problémái. A munkástanácsok „az új társadalmi rendnek a csírái, amikből szervesen nőhet ki a kommunista társadalom második fokának teljes demokráciája”.⁴⁴ A forradalmi szolidaritásnak kell áthatnia a tömegek önkormányzatának teljesítőit, a tanácsokat – szögezi le a cikk.

Április 11-én került sor a Budapesti Központi Munkástanács – az „ötszázas tanács” – első ülésére.⁴⁵ Ebben a testületben a későbbiekben nemcsak a budapesti, de lényegében az összes fontosabb országos problémát is megvitatták. A testület díszelnököket választott: Lenint, Zinovjevvet, Trockijt, Radeket és „a skót Pannekoeket”.⁴⁶ A tanácsok országos gyűlése június 23-án választott százötven tagú Központi Intéző Bizottságot, addig a kormányzótanács a budapesti tanáccsal egyeztetett nagy horderejű kérdésekben.⁴⁷ Április elején sorra megalakultak a kerületi munkástanácsok is, amelyek tagnévsorát a lapok nyilvánosságra hozták.⁴⁸ Nyilvánosságra hozták továbbá Budapest „központi szovjetjének” és a kerületi intézőbizottságoknak („20-as bizottságok”) a tagnévsorát is.⁴⁹

⁴⁴ *Vörös Újság*, 1919. április 11. 1.

⁴⁵ HAJDU Tibor: *A magyarországi...* I. m. 114–116. A *Vörös Újság* április 15-i száma aznapra, vagyis 15-ére teszi az alakuló ülés időpontját.

⁴⁶ *Vörös Újság*, 1919. április 12. 7. Anton Pannekoek (1873–1960) valójában holland volt. Baloldali szociáldemokrata, majd baloldali kommunista politikus, eredeti foglalkozása csillagász. Tudományos tevékenysége is jelentős, de neve a tanácskommunizmus, illetve a baloldali radikalizmus ideológusaként ismertebb. Lásd KONOK Péter: *„...a kommunizmus gyermekbetegsége”? Baloldali radikalizmusok a 20. században.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.

⁴⁷ HAJDU Tibor: *Munkástanácsok...* I. m. 140.

⁴⁸ TOLNAI György (szerk.): *A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli lapok tükrében.* FSZEK, Budapest, 1969; *Kis Újság*, 1919. április 2., *Világ*, 1919. április 9.

⁴⁹ *Vörös Újság*, 1919. április 12. 4.

A forradalom aktív résztvevői nem vártak a kormány szervező tevékenységére. Ahogy egy munkástanács tag fogalmazott: „A forradalomban nem azt keressük, van-e valamire jogalap vagy nincs, hanem az élet kívánságai szerint intézzük és végezzük a dolgot.”⁵⁰ Március 21-ére a fővárosi kerületekben⁵¹ már szinte mindenhol forradalmi munkás- és katonatanácsok szerveződtek, amelyek teljes autonómiát biztosítottak maguknak. „Az I. kerületi tanács március 22-i felhívásában ki is mondta, hogy a kerületben kizárólagos joggal irányítja a forradalmi rend biztosítását és a proletárok diktatúráját. Ez, amint tetteikből is kitűnt, nem maradt pusztán szólam.”⁵² A kerületi tanácsok megelőzték, vagy radikálisabban hajtották végre a központi intézkedéseket, így szembekerültek a szakszervezetekkel. Jászai Samu, a Szaktanács titkára így fogalmazott a *Népszavában*: „Egy csomó ember összeállt és tanácsnak nevezi ki magát, amely azután diktál a vezetőségnek.”⁵³ Király Albert a munkástanácsok és szakszervezetek közötti politikai vetélkedésről írt. A kerületi forradalmi tanácsok és a Budapest élén álló szociáldemokrata megbízottak első konfliktusa úgy ért véget, hogy a megbízottak április 1-jén lemondtak.⁵⁴ Az I. kerületi tanács fegyveres tüntetést tart Pogány József hadügyi népbiztos lemondatásáért, a tüntetésen Pogányt és Böhmöt bántalmazták. Az április 3-i kormányzótanácsi ülésen Kunfi felveti a kérdést, hogy ki gyakorolja a hatalmat. Szerinte a kerületi tanácsok jogait tisztázni kell, és vagy le kell törni őket, vagy átadni nekik a hatalmat. Az április 6-i ülésen Bokányi arról beszélt, hogy egyenlősdi hirdetőkommunisztikus szerveződések tevékenykednek a kormányzótanács ellen, s ha „nem lépnek időben és határozottan ellenük, ezek

⁵⁰ BFL XVI. 27. A VII. kerületi Munkás- és Katonatanács május 12-i ülésén Farkas István felszólalása.

⁵¹ 1919-ben Budapest tíz kerületből állt, a kerületek – a X. kerület, Kőbánya kivételével – a belvárostól az akkori városhatárig nyúltak, számozásuk az óramutató járásával megegyezően a legnagyobb, délnyugati I. kerülettől indult.

⁵² KENDE János: *Forradalomról...* I. m. 155.

⁵³ Uo. 156.

⁵⁴ Uo.

három hét alatt a kormányzótanács nyakára lépnek”.⁵⁵ A helyzet egészen biztosan nem volt ennyire komoly, inkább csak egy szónoki fogásról van szó, de mutatja az önkormányzatisággal szemben fennálló érzéseket.

A szavazati jog minden korábbinál szélesebb volt, kiterjedt a nőkre és a 18 év felettiekre. A vagyonos emberek ki voltak zárva a választásokból. A Tanácsköztársaság területén nagyjából kilencmillió ember élt, ebből Hajdu számításai szerint négy és fél milliónak volt szavazati joga, akiknek nagyjából a fele vett részt a választáson.⁵⁶ A falusi tanácsba száz, a városi, kerületi tanácsba ötszáz választó választott egy tagot. A helyi tanácsok intézőbizottságot, direktóriumot választottak. Budapesten a kerületi tanácsok választották az ötszáz tagú budapesti tanácsot, amelynek kiemelt jelentősége volt, egyfajta országos fontosságú kváziparlamentként működött. A tanácsokat hat hónapra választották, tagjai visszahívhatóak voltak. A helyi tanácsok ülései nyilvánosak voltak, de elrendelhetek zárt ülést. A nyilvános üléseken általában sokan voltak jelen, és nem volt ritka, hogy a hallgatóság zajongott, de hozzászólási joga csak a tanácsstagoknak volt.

Az új összetételű helyi munkás- és katonatanácsok nagy lendülettel láttak munkához. A budapesti VII. kerületi tanács május 12-i ülésén Hoffmann Béla számolt be az intézőbizottság addigi munkájáról. Mint elmondta, a régi bürokrácia olyan, mint „egy bedőlt falú rozoga épület”, azt nem lehet foltozgatni, hanem „földig le kell rombolni”. Egyszerűsítették az adminisztrációt, az ügyeket egy-két napon belül elintézték. Az igazságügyi népbiztosság „tétlenkedése” miatt a bírósági ügyeket is a kezükbe vették. „Az élet olyan, hogy nem várhatja meg semmiféle hatóságnak, még a forradalmi hatóságoknak sem bürokratikus lassúságú intézkedéseit.” A népbiztossági ellenőr csak amiatt aggódott, hogy ha bírósági ügyeket hatókörükbe vonnak, „akkor ugyanezt fogja csinálni a vidéki munkástanácsok egész sora, ami helyes

⁵⁵ VARGA Lajos: A szocializálás illúziói és buktatói a proletárdiktatúra első, békés-békétlen hónapjában. *Múltunk*, 2015/4. 43.

⁵⁶ HAJDU Tibor: *A magyarországi...* I. m. 107–114.

eredményre nem vezethet”. A népjóléti ügyeket is decentralizálni kellene.⁵⁷

A Tanácsköztársaság történetét végigkísérte a központi hatalom és a helyi öngazgatás közötti hatalmi viaskodás. A helyi tanácsok sokszor elégedetlenek voltak a kormányzattal, határozottabb fellépést várva el. Az I. kerületi munkástanács ülésén így méltatlankodott Csapkay Károly tanácstag: „Nincs most proletárdiktatúra, mert proletárdiktatúra csak akkor van, ha mi diktálunk alulról és nem felülről jön az utasítás [...] A forradalmat sem csinálták parancsszóra. Minden egyes cselekvés forradalom, mert forradalomban élünk. Ne várjunk a központtól semmit, mert látjuk, hogy hogy intézkednek ott.”⁵⁸ Egy másik tanácstag, Grosz Sándor kifejtette, hogy a proletárság türelmetlen, mert a népbiztosság csak gyűlést tart, de a proletárság azt hiszi, csinálhatja a forradalmat. A fegyverbegyűjtéseknél látták, hogy sok helyen van élelmiszer, ruha, arany óriási mennyiségben, de azt mégsem szabad elhozni.⁵⁹ Visszatérő panasz, hogy „a diktatúra különösen a központ miatt nem elég erős, nem tartják eléggé szem előtt a proletárság érdekeit”. Igaz, ez némely tanácstag szerint azért is gond, mert a kerületi tanácsnak nincs joga rögtönítélő bíróság elé vinni azt, aki megérdemelné, pedig Brezina József szerint „Rákospalotán minden héten van két-három akasztás”.⁶⁰ Sokan a kormányzótanács gyengeségének okát annak személyi összetételében látták. „A kerületi tanácsok keze meg van kötve, de ez elkerülhetetlen, míg a kormányzótanácsban proletár junkerek, proletár arisztokraták vannak [...] Ha diktatúrát, ha forradalmat akarunk csinálni, ne hagyjuk azt ellaposodni, kispolgári ésszel ez nem megy, itt csak proletár ésszel, csak proletár forradalommal lehet valamire menni.” „Határozottan kell eljárni. Oroszországban követ kötöttek a lábukra és a Névába dobták őket. Budapesten a Duna folyik, ezt mondom az elvtár-

⁵⁷ BFL XVI. 27. A VII. kerületi tanács május 12-i ülése.

⁵⁸ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Csapkay Károly hozzászólása.

⁵⁹ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Grosz Sándor hozzászólása.

⁶⁰ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Brezina József hozzászólása. Természetesen Rákospalotán sem volt minden héten akasztás.

saknak.”⁶¹ Az ilyen hevesebb kirohanásokért később néhány ember súlyos árat fizetett. Surek János a Központi Munkástanács tagjaként május 2-án a következő kiszólásra ragadtatta magát: „Annyi burzsoát sem szabad életben hagyni, hogy kormányt lehesse belőlük alakítani.” 1920-ban ezért öt év börtönre ítélték.⁶²

Ugyanakkor az indulatokat nem elsősorban az táplálta, hogy a munkástanács néhány hevesebb vérmérsékletű tagja vérontást akart, hanem elégedetlenek voltak a forradalmi folyamatokkal, az átalakulás sebességével és sok esetben az irányával is. „Amíg a munkásosztály nem cselekedhet a saját elhatározásából, addig nincs proletárdiktatúra.”⁶³ A fő problémát a helyi tanácstagok a túlzott központosításban látták. „Ha a kerületeknek nem adnak autonóm jogokat, ha a kerületi érdekű ügyeket központilag végzik, akkor nem lehet proletárdiktatúráról beszélni.”⁶⁴ A tanács az ülés végén egyhangúlag elfogadta Sikos Gyula indítványát: „Indítványozom, hogy az I. kerületi munkás- és katonatanács teljes autonóm jogot követeljen magának mindennemű ügyben, éppen úgy, mint bármely más vidéki város és minden egyes kerületben állíttassék fel a forradalmi törvényszék.”⁶⁵

A budapesti II. kerületi Munkás- és Katonatanács április 18-i ülésén Kaszap Sándor levezető elnök azzal a beszámolóval kezdte az ülést, amely szerint a fő probléma, hogy ellentétes rendeletek váltogatják egymást, és a központ korlátozza a munkástanács autonómiáját.⁶⁶ Király Albert ehhez csatlakozva kifejtette, hogy mivel a központ nem tud mindent elintézni, „a katonai és munkástanácsnak általában arra kell törekednie, hogy legalább

⁶¹ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Körösi József hozzászólása.

⁶² BFL VII.5.c. 0649/1920.

⁶³ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Németh István hozzászólása.

⁶⁴ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Burzán tanácstag hozzászólása.

⁶⁵ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács április 22-i ülésén Sikos Gyula hozzászólása.

⁶⁶ BFL XVI. 22. A II. kerületi tanács április 18-i ülésén Kaszap Sándor hozzászólása.

egyek kérdésekben szuverén joggal dönthessen”.⁶⁷ Volt, aki még keményebben fogalmazott. Mivel a munkástanács tagjainak nincs beleszólásuk a dolgokba, ezért „felülről való diktatúra van a proletárokkal szemben” – jelentette ki Lampér János.⁶⁸ A budapesti VI. kerületi tanács május 23-i ülésén Angyal Gyula úgy vélte, hogy a tanács nincs abban a helyzetben, hogy saját eszé és belátása szerint cselekedjék. Felülről ellentmondásos rendeletek jönnek, amelyeket nem lehet végrehajtani, és „habár minden hatalom elvben a katona- és munkás-tanácsok kezében van, a valóságban ezek a tanácsok gyámság alá vannak helyezve. (Úgy van!)” Úgy nyilatkozik, hogy ha nem lesz változás, akkor az intézőbizottság lemond. Megígérik neki, hogy az 500-as bizottság előtt szóba fogják hozni a felvetését. Az autonómia hiánya még az olyan szakterületen is problémát jelentett, mint a közegészségügy, mert a helyi tisztiorvos nem cselekedhet saját belátása szerint. „Az a baj, hogy sajnos nincsen szabad kezük – az volna a leghelyesebb, ha a kerületeknek szabad kezet engednének, saját belátásuk szerint cselekedhetnének.” Zubor Gyula felszólalásában úgy vélte, hogy „itt nem proletárdiktatúra, hanem népbiztos diktatúra van”. Az ellentmondó rendeletek miatt az emberek a munkástanácsot teszik felelőssé, bürokrácia van, és rendeletkiadás előtt a népbiztosoknak a munkástanácsokkal kéne egyeztetni. „Minden hatalomnak a tanácsok kezében kell lennie” – szögezte le. Angyal Gyula ezt azzal egészítette ki, hogy a tanács „nem felfelé, hanem lefelé tartozik felelősséggel”.⁶⁹ Hasonló szellemben szólalt fel a július 14-i ülésen Godberger Jakab is: „A diktatúrának mindig alulról kell jönni.”⁷⁰ A budapesti VII. kerületi tanács május 12-i ülésén Hoffmann Béla felszólalásában arról beszélt, hogy nincsenek tisztázva a hatáskörök a központi és a kerületi munkástanács között. A kerületi munkástanács

⁶⁷ BFL XVI. 22. A II. kerületi tanács április 18-i ülésén Király Albert hozzászólása.

⁶⁸ BFL XVI. 22. A II. kerületi tanács április 18-i ülésén Lampér János hozzászólása.

⁶⁹ BFL XVI. 26. A VI. kerületi tanács május 23-i ülésén Angyal Gyula hozzászólása.

⁷⁰ BFL XVI. 26. A VI. kerületi tanács július 14-i ülésén Goldberger Jakab hozzászólása.

intézőbizottságánál úgy vannak vele, hogy nem hajtják végre a központi rendeletet, ha nem értenek vele egyet. A központ pedig nem válthatja le őket, hiszen nem ők, hanem a munkástanács delegálta őket. Elismeri, hogy a központ elnökségének van joga és kötelessége ellenőrizni a kerületi intézőbizottságok működését, „de ennek van határa”. Törekcszenek rá, hogy ne legyen hatásköri összeütközés, de ha azt látják, hogy valamelyik forradalmi hatóság a hatáskörüket „az ügy rovására csorbítaná”, ott tiltakozni fognak. Hasonló szellemben szólalt fel Schwarz Richárd is: „a VII. kerületi Munkástanács a VII. kerületet illető kérdésekben autonóm testület”. Javasolja, hogy válasszanak bizottságot, amely az autonómia ügyében egyeztet más kerulettekkel és a központi vezetéssel. Farkas István vitatkozott a felvetéssel, szerinte az autonómia csak frázis, hiszen sok dolgot nem lehet kerületi szinten megoldani. Biermann István ezzel egyetértve megállapította, hogy városi ügyekben nem dönthet a kerület önállóan.⁷¹ A későbbiek során Hoffmann Béla azt sérelmezte, hogy a kerületi munkástanácsok közleményeit csak a központon keresztül hozhatja le a sajtó, amivel ő nem értett egyet.⁷²

A helyi tanácsok számára problémát jelentett a működéshez szükséges források megszerzése. Sok helyen saját hatáskörben intézkedtek. A jászberényi direktórium március végén a város száztizenegy leggazdagabb polgárától ötszázezer koronát szedett be a szegények és rokkantak támogatására. Tíz polgár nem fizetett, de a Pénzügyi Népbiztosság hozzájárult, hogy tőlük is behajtsák a pénzt. Igaz, azzal a megjegyzéssel, hogy „a jövőben hasonló önhatalmú kivetéstől tartózkodjék”.⁷³ A kiskunhalasi munkástanács a kivett összeggel egyenlő nagyságú adót vetett ki azokra, akik – késve értesülvén a bankzárlatról – pénzt vettek ki a bankból.⁷⁴ Más esetekben a Népbiztosság a helyi tanács által kért összegnél kevesebbet utalt ki, és felszólították a tanácsot, hogy a vagyonosoktól hajtsák be a szükséges pénzeket. A helyi

⁷¹ BFL XVI. 27. A VII. kerületi tanács május 12-i ülése.

⁷² BFL XVI. 27. A VII. kerületi tanács június 5-i ülése.

⁷³ RÉTI László: Adalékok a magyar Tanácsköztársaság pénzügyi politikájához. *Levéltári Közlemények*, 1963/1. 63.

⁷⁴ Uo.

tanácsoknak ugyanakkor nem volt joguk élelmiszert és közszükségleti cikkeket rekvirálni, azt csak a közellátási népbiztosság nyomozó közegei tehették meg.⁷⁵

Sokszor volt arra is példa, hogy egy helyi tanács felülvizsgálta a központi döntést. Gyöngyösön a tanács leváltotta a Népbiztosság által kiküldött revizort, mivel az illető korábban már betöltött vezető pozíciót a helyi közigazgatásban, és ebbéli ténykedése során „még egy kutyaólat sem épített fel s milliókat elfecsérelt”. A munkások uralmával nem összeegyeztethető, „hogy ügyeit kegyelmes, méltóságos és nagyságos urak vizsgálják felül”.⁷⁶ Az is előfordult, hogy egyes testületek az országos vezetők akaratával szegültek szembe. A budapesti IV. kerületi munkástanácsnak tagja volt Kun Béla is. A május 12-i ülésen ő tett javaslatot a megválasztandó intézőbizottság elnökének, de javaslatát az ülés rövid úton leszavazta.⁷⁷

Az I. kerületi tanácsülések visszatérő vitatémája volt a helyi tanács autonómiája. Június 28-án is hosszan vitatkoztak erről a problémáról. Mauler János szerint a népbiztosságok megkötik az intézőbizottságok kezét, és „ki kell erőszakolni tőlük a munkástanács jogait”. Kertész Gyula úgy vélte, hogy a munkástanács felelős az állapotokért, mert nem teszik a dolgukat, ami nem az lenne, hogy „néha összejönnek diskurálni”, viszont Boros Imre szerint mindez forradalmi gyerekbetegség. Csapkai Károly a bíraskodási osztály vezetőjeként azt panaszolta, hogy komoly ügyekben nem ítélezhetnek, a felküldött jelentéseiket az ellenforradalmi szervezkedésekről nem veszik komolyan, ha valakit lecsuknak, azt fentről kiengedik. Keleonné Fried Jolán ezzel szemben azt hangoztatta, hogy a panaszkodás helyett inkább dolgozni kéne. A felsőbb szerveket a munkástanácsok választják, tehát ha valakivel baj van, azt vissza kell hívni. Sikos Gyula megjegyzi, hogy „a központ centralizáló törekvései nem jó eredményre vezetnek”. Gertvay László azt javasolja, hogy „a munkástanács minden lehető alkalmat ragadjon meg arra, hogy minden hatalmat a munkástanácsok kapjanak”. A vita végén

⁷⁵ *Vörös Újság*, 1919. május 6. 2.

⁷⁶ RÉTI László: I. m. 65.

⁷⁷ BFL XVI. 24. A IV. kerületi tanács május 12-i ülése.

határozati javaslatot fogadtak el, amely szerint jobb működésre, erélyesebb fellépésre fognak törekedni, és előterjesztést tesznek az 500-as tanácsban a hatáskörök tisztázására. „A kerületi munkás- és katonatanácsoktól elvett autonómia adassék vissza”, továbbá „a népbiztosságoknál elhelyezkedett burzsoá rétegek onnan eltávolíttassanak”.⁷⁸ Július 12-én Kullhanek Hermann úgy érvelt a központosítás mellett, hogy nagyon szűkösek a készletek, és azt csak központilag lehet arányosan elosztani, tehát „nem szabad a területnek autonómiát követelni”.⁷⁹ A következő héten Jancsó Károly, a *Vörös Újság* korábbi főszerkesztője tartott előadást a munkás- és katonatanácsok hatásköréről. Kifejtette, hogy a kommunizmusban az állam elhal, a proletárdiktatúra egy átmeneti intézmény. Minden hatalom a munkás- és katonatanácsok kezében van. A burzsoá demokráciában a hatalmi ágak szétválasztása azt jelenti, hogy a végrehajtói és a bírói hatalom az uralkodó osztály kiszolgálója. A proletárdiktatúra államszervezetének szövetét a munkástanácsok adják. A munkástanács nem lehet új bürokrácia, tagjai váltogatják a feladataikat, és visszahívhatóak. A kerületi szabályozás alacsonyabb rendű, mint a központi.⁸⁰ Ez utóbbi megállapítást alul sokszor úgy érzékelték, hogy „amikor a (helyi intézőbizottság tagjai) végre akarják hajtani a teendőiket, mindig útjukba áll valamilyen központ” – vélte Németh János.⁸¹ Egy másik kerületi testületben Kis Antal felszólaló így fenyegetőzött: „vagy van munkástanács, amelyet a munkásság maga választott meg, és akkor a munkástanácsnak van egyedül joga a kerületben intézkedni, vagy pedig ha nincs, akkor a munkástanács le fog mondani. (Helyeslés.)”⁸² Ugyanakkor a helyi munkástanács többnyire tisztában volt vele, hogy az általános viszonyok okolhatók leginkább a nehézségekért. A budapesti VI. kerületi tanács július 14-i ülésén Angyal Gyula beszámolójában elmondta, hogy nehéz az intézőbizottság helyzete,

⁷⁸ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács június 28-i ülése.

⁷⁹ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács július 12-i ülése.

⁸⁰ BFL XVI. 21. Az I. kerületi tanács július 18-i ülése.

⁸¹ BFL XVI. 22. A II. kerületi tanács július 24-i ülésén Németh János felszólalása.

⁸² BFL XVI. 23. A III. kerületi tanács június 6-i ülésén Kis Antal felszólalása.

mert felülről megkötik a kezüket, ugyanakkor a körülmények is rosszak. Kubinyi Laura tanácsstag úgy értékelte a helyzetet, hogy az intézőbizottság túl szubjektív, amikor mindig elkeseredetten panaszkodik a kormányzás miatt, pedig valójában a körülmények rosszak. Angyal Gyula úgy összegezte az elhangzottakat, hogy a viszonyok – a kapitalista örökség, a háború – a felelősök a nehézségekért, és Budapesten mind a tíz kerületnek együtt kell dolgoznia.⁸³

Az üzemi tanácsok a Tanácsköztársaság időszakában

A már hónapok óta tartó gyárfoglalási mozgalom március 21. után felerősödött. Március 27-én jelent meg a Forradalmi Kormányzótanács IX. számú rendelete. A hűsz főnél több alkalmazottal dolgozó ipari, bánya- és közlekedési üzemek köztulajdonba kerülnek, „azokat egy csapásra az egész proletariátus vezetése és az illető üzemek munkásságának ellenőrzése alá helyezi. [...] A köztulajdonba átvett üzemeket a tanácsköztársaság szociális termelési népbiztossága által kinevezett termelési biztosok vezetik [...] a munkások ellenőrző munkástanácsot választanak”, de „a munkástanácsnak nincsen joga önhatalmúlag eljárni, hanem panasszal fordulhat a szociális termelési népbiztossághoz [...] amíg az nem dönt, addig a termelési biztos rendeleteit követni kell”. Az ellenőrző munkástanács taglétszáma száz főnél kisebb üzemekben három fő, száz-ötszáz alkalmazott esetén öt fő, ötszáz fölötti alkalmazotti létszámnál hét fő.⁸⁴ A gazdaság irányításában, és így az elsősorban gazdasági problémának tekintett munkástanácsokhoz való viszonyban a Szociális Termelés Népbiztosságának volt döntő szerepe. A szocializálást központilag nehéz volt szabályozni. Fontos volt hangsúlyozni, hogy a szocializált üzem az államé, a proletár osztályé, „nem pedig az illető üzem proletárjainak a tulajdona!”⁸⁵

⁸³ BFL XVI. 26. A VI. kerületi tanács július 14-i ülése.

⁸⁴ Az erről szóló nyolcoldalas szöveget teljes terjedelmében közli: *Vörös Újság*, 1919. március 27.

⁸⁵ *Vörös Újság*, 1919. április 17. 2.

A munka termelékenységének gyengülése, a munkafegyelem lazulása miatt a vezetés a munkásellenőrzés további szűkítését vélte megoldásnak. További problémának látták az üzemi önállóságot. A kormányzótanács úgy gondolta, a készletek hatékonyabb felhasználása és a kapitalista verseny kiküszöbölése miatt is szükséges a gazdaság centralizálása. „A szocializált üzemek nagy része jelenleg elrontott kapitalista magángazdálkodást folytat, nem törődve a gazdaságossággal, függetlenül rendelkezik a proletár állam pénzével és nem az összproletariátus előnyeire, hanem terhére működik. Az üzemek csak úgy válnak valóban szocializált üzemekké, csak akkor lesznek a tanácsköztársaság valóságos tulajdonává, ha szakmánként egységes kezelés alá kerülnek.”⁸⁶

A kormányzótanács május 17-i ülésén egyetértés volt róla, hogy a munkásellenőrzést vissza kell szorítani. Kun Béla szerint ugyan a munkásellenőrzés egy szükséges átmeneti állapot volt, de most már a szakszervezetek bevonásával vissza lehet fejleszteni.⁸⁷ A szakszervezeti vezetők úgy látták, hogy a munkástanács erősödése gyengítette a szakszervezetet. „A gyárakban és kerületekben munkástanácsok alakultak, amelyek gyakran a szakszervezetek megkerülésével döntöttek bérkérdésekben.”⁸⁸ „Kívánatos, hogy az üzemi munkástanácsok tagjai egyszersmind a szakszervezetek bizalmi emberei legyenek.”⁸⁹ A probléma nem új, már március 21. előtt kikerült a szakszervezetek kezéből a munkásmozgalom irányítása. Áprilisban ezt a polgári rendszer bukásához vezető folyamatot így értékelte a *Vörös Újság* egyik – névtelen – szerzője: a kapitalizmus bomlásának időszakában „az osztályharcot a kapitalizmus ellen már nem a szakszervezetek folytatják, hanem az osztály maga. A folytonosan megújuló bérmozgalmak, és különösen a leszerelt katonák követelései már

⁸⁶ LENGYEL Gyula: Három gazdasági javaslat. *Internationale*, 1919. június 15. 22.

⁸⁷ GÁBOR Sándorné et al. (szerk.): *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 1919. március – 1919. augusztus.* 6/a kötet. Kossuth Kiadó, Budapest, 1959. 504.

⁸⁸ JÁSZAI Samu: A szakszervezetek föladatai a kommunista társadalomban. *Szakszervezeti Értesítő*, XVI/7. 1919. május 31.

⁸⁹ *Szakszervezeti Értesítő*, XVI/6. 1919. május 24.

nem felülről, a szakszervezetek jól kigondolt csatatervei szerint, hanem sokszor a szakszervezetek ellenére, alulról indulnak meg. Ezek a bérmozgalmak, a leszerelt katonáknak a tőkés rendben megfizethetetlen követelése a forradalom jelei.⁹⁰

Május végétől a szakszervezeti vezetők már az ellenzéki szervezkedés vezetői voltak. Ebben szerepet játszott a sértettség, a szakszervezetek szerepének leértékelődése is. Révai a *Vörös Újságban* úgy írt, hogy a szakszervezetek szerepe ma már csak hivatali szerep, a szakszervezet a termelést, az elosztást, a nyilvántartást szervezi, „az osztályharcot ma a tanácsok vívják”.⁹¹ Ennek ellenére a szakszervezetek egyre nagyobb jogosultságokat kaptak, például az anyagelosztó tanácsok tagjai az illetékes népbiztosság és az érintett szakszervezet képviselői voltak. Kun Béla májusi álláspontja szerint a szakszervezetek feladata nem politikai, hanem a termelés szervezése és ellenőrzése, valamint a munkafegyelem biztosítása.⁹² A szakszervezetek helyenként beleszóltak az üzemi tanácsok ügyeibe. Egy kerületi munkástanácsban volt, aki szóvá tette, hogy a helyi dohánygyárban a szakszervezet feloszlatta a gyári munkástanácsot, és szerinte ehhez nem volt joguk. A kerületi tanács elnöke megígérte, hogy utánanéző a dolognak. Az ügy kivizsgálására azonban már nem volt idő.⁹³

Varga Jenő *Munkásigazgatás* című írásában így foglalja össze nézeteit: az üzemirányítási feladat három részből áll. A technikai vezetés a műszakiak dolga. A gazdasági irányításnak korábban a profitszerzés volt a célja, de ez a funkció a szocializmusban megszűnik, nincs szükség marketingre, tehát erre a funkcióra sem. A harmadik feladat a munkafolyamat vezetése, tehát az üzem irányítóinak „igazi hatásköre a volt tőkés irányításnak ezen a területén érvényesül: a munkafegyelem megteremtésében. A termelőbiztosnak és az ellenőrző munkástanácsnak is éppen ez képezi fő feladatát: a megszűnt kapitalista munkafegyelem

⁹⁰ *Vörös Újság*, 1919. április 19. 1.

⁹¹ *Vörös Újság*, 1919. május 25. 1.

⁹² KENDE János: *Forradalomról...* I. m. 180.

⁹³ BFL XVI. 23. A III. kerületi tanács július 14-i ülésén Holbaum Ferenc felszólalása.

helyébe megteremteni az új munkafegyelmet”.⁹⁴ Az ipari termelés 1918 októbere után visszaesett, és bár sok helyen növekedett március 21. után, az összkép mégis az alacsonyabb termelékenységet mutatta. Ebben szerepet játszott az elvesztett háború, a nyersanyagtermelő területek megszállása, az antantblokád, az általános nyersanyaghiány. Szubjektív tényezőnek tekinthető a nyolcórás munkanap bevezetése, a teljesítménybérezés helyett az órabér bevezetése, és kétségtelenül a munkások szabadságérzete sem növelte a hatékonyságot. A kormányzótanács vezetői elégedetlenek voltak a termelékenységgel, és ez rányomta bélyegét az üzemi autonómiáról alkotott véleményükre.

Varga Jenő, a kormányzótanács gazdaságpolitikájának egyik irányítója így értékelte a szocializálási tapasztalatokat 1919. június 16-án, a Tanácsok Országos Gyűlésén: „Az üzemi organizációban az a hiba van, hogy a termelőbiztosoknak és munkástanácsoknak egymáshoz és a technikai vezetőséghez való viszonya nincs kellően tisztázva. Az üzemi, az ellenőrző munkástanácsoknak igen sok helyen teljesen félreértették hivatásukat, amely hivatás abból állana, hogy ők az üzemben a munkafegyelmet fenntartsák.”⁹⁵ Mivel a munkástanácsot az üzemben választják, azok minden, akár jogtalan kérést is teljesítenek, különben leválthatnák őket. A megoldás az, hogy a munkástanácsot el kell választani az üzem munkásságától úgy, hogy beültetnek egy szakszervezeti delegáltat közéjük. Varga, mint a többi gazdasági vezető, a munkástanácsot is csupán a gazdasági hatékonyság eszközének tekintette. Péteri György gazdaságtörténész szerint a munkástanács az iparirányítás szempontjából fölösleges. Hajdu Tibor ezzel a nézettel vitatkozva fogalmazott így: „Mondtam neki, hogy az igaz, hogy ez – t.i. a munkástanácsok irányító szerepe – nem az optimális termelési mód, de *ahol a munkástanácsoknak nincs beszélőjük, az meg nem szocializmus, mi abban a szocializmus?*”⁹⁶

⁹⁴ PÉTERI György: *A Magyar Tanácsköztársaság iparirányítási rendszere*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1979. 218.

⁹⁵ VARGA Jenő: *Beszámoló a gazdasági helyzetről a Tanácsok Országos Gyűlésén 1919. június 16-án*. In. Varga Jenő: I. m. 191–204.

⁹⁶ 1918–1919 forradalma és a történelmi emlékezet. Hajdu Tiborral beszélget CSOMA Lajos. *Eszmélet*, 1919/121. 46. Kiemelés az eredetiben.

A tanácskormány vezetésében az a nézet kerekedett felül, hogy a munkástanács nemhogy nem erősíti, de rombolja a munkafegyelmet, akadályozza a műszaki vezetőket az irányításban, tagjai pedig csak „az irodákban pipáznak”.⁹⁷ Hevesi Gyula károsnak ítélte a tanácsok tevékenységét: „Szükséges, hogy a gyárban a legfőbb rendelkező jog egy ember kezében legyen – úgy, ahogy ezelőtt a kapitalista tulajdonos kezében volt –, mert lehetetlen lenne a termelés rendjét biztosítani, ha több embernek is volna ugyanazon dolgok felől intézkedési joga vagy ha minden intézkedést előzetes tanácskozásnak kellene megelőzni.”⁹⁸ Varga Jenő szerint a munkásellenőrző tanács csak új bürokráciát termel ki.⁹⁹ Erre a veszélyre a szakszervezetek is felhívták a figyelmet – bár az ő esetükben az is közrejátszhatott, hogy a tanácsok veszélyeztették pozícióikat. A pénzgazdálkodás visszaszorult, a cél a szakmák, ágazatok szerint szervezett nagy elosztó központok létrehozása, továbbá a szabad kereskedelem, kiskereskedelem felszámolása volt. A bérek nagy részét természetben fizették. A szocializált vállalatok működését a csere és a pénzhasználat kizárása jellemezte. A tényleges irányítókká az iparági központok váltak, a Népgazdasági Tanács mint felettes központi szerv nem töltötte be szerepét. A természetes gazdálkodás nem tette lehetővé az országos központosítást, az ágazatok között folyamatos küzdelem volt a nyersanyagért, a szénért. A gazdasági kapcsolat a budapesti központ és a vidék között egész idő alatt problémás maradt.

Forradalom és öngazdátás

A dolgozat elsődleges célja volt arra a problémára rávilágítani, amellyel az 1918–1919-es forradalmi időszakban a forradalom vezetőinek tekintett pártok és politikusok szembekerültek: az autonóm munkásszerveződések, a tanácsok nehezen, vagy egyáltalán nem voltak állami, illetve központi irányítás alá vonhatóak. Ez egy általános történelmi probléma, amely minden forra-

⁹⁷ PÉTERI György: I. m. 220.

⁹⁸ *Népszava*, 1919. április 23. 3.

⁹⁹ *Népszava*, 1919. május 4. 4.

dalmi időszakban előkerül. A forradalom résztvevői, akik adott esetben a lakosság túlnyomó többségét képviselik, nem akarnak a forradalom intézményesülésében – amely intézményesülés a forradalom elhalását jelenti – részt venni.

A budapesti V. kerületi munkástanács május 20-i ülésén Gergely Béla éles kritikát fogalmazott meg a tanácskormány felé, de részben a külső körülményeket okolta a problémákért. Megemlítette, hogy Kun Béla előadásain arról beszél, hogy a tanácsok politikai és hatalmi szervek, törvényhozó, végrehajtó, bírászkodási szervek. A felszólaló „konstatálja, hogy a kerületi tanácsok még egyetlen törvényt nem hoztak melyet végre is hajtottak volna, és egyetlen törvényt sem hajtottak végre úgy, ahogy akarják, hanem ahogy a népbiztosok parancsolják”. A tanácsok „nem csinálnak semmit önállóan, csak a forradalmi kormányzótanács, az egyes népbiztosok hoznak rendeleteket, szigorú parancsokat, melyek megkötik a munkástanácsok kezét, sőt az agyát is”. A helyzet két fő oka, hogy egyrészt „nincs meg a munkástanácsokban a forradalmi készség és cselekvési képesség”, másrészt „ezeknek a szerveknek a központját nem lehet megalkotni külpolitikai okokból”. Úgy véli, hogy „Magyarországon a tanácsköztársaság egyáltalán nem mint tanácsköztársaság működik, hanem egyszerűen a népbiztosok a forradalmi jogon működnek”. A külpolitikai helyzet nem engedi a tanácsköztársaság kiépülését, de „nagyobb autonómiát kell kiverekedni”.¹⁰⁰

1918–1919 magyarországi forradalma számtalan nehezen megoldható probléma elé állította a munkáspártokat, amelyek ideológiájuk szerint forradalmi pártok voltak. Az egyik ilyen probléma a munkás-önszerveződés kérdése volt. Ezzel először a hatalomra került szociáldemokrata párt szembesült, majd enyhébb formában a kommunista párt is a Tanácsköztársaság időszakában. A KMP hónapokon keresztül propagálta a tanácshatalmat, majd amikor a történelmi sors folytán hatalomra került, kiderült, hogy a tanácsok tényleges hatalma nem azonos a párt által proletárdiktatúrának nevezett rendszerrel. Az idő rövidege

¹⁰⁰ BFL XVI. 25. Az V. kerületi tanács május 20-i ülésén Gergely Béla hozzászólása.

miatt nem volt valódi kifutása ennek az ideológiai – és történelmi – feladványnak, de a kormányzótanács intézkedései, vezetőinek erre vonatkozó nyilatkozatai alapján egyértelmű, hogy a munkás-önigazgatás gondolata és a kormányzás gyakorlata sok szempontból éles ellentétben áll egymással. A problémára nem született valódi megoldás, az azóta eltelt évszázadban pedig ennyire kiélezett formában nem merült fel újból a kérdés: a forradalmi kormányzat szükségszerűen kerül-e szembe a forradalmi önkormányzattal.

Az újjáépülő Margit-hídon már megy a forgalom, 1947.

Forrás: Fortepan / Eredeti: Bujdosó Géza